

A felnőttkor szokásai

SZABÓ LÁSZLÓ

1. A magyar néprajz hagyományosan a szokásokat három nagy csoportra osztva vizsgálja: *ünnepi vagy jelesnapi; életkorhoz kötött; s végül a gazdasági élet szokásai*.¹ A témánk tárgyalásakor látszólag igen egyszerű a dolgunk, hiszen a címben jelzett „felnőttkor szokásai” egyértelműen az életkorhoz kötött szokásokhoz tartozik. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. Szokásos módon ugyanis ezeket az *emberi élet fordulóinak* szokásaként szokták tárgyalni, idevéve a *születés, a házasság és a temetés* körül kikristályosodókat. Ezek mint átmeneti rítusok is a *gyermekkorhoz, ifjúkorhoz, illetve az öregkorhoz* tartoznak függetlenül attól, hogy *szervezői, végrehajtói* valamennyinek inkább a felnőttek.²

A felnőttkor maga — amely a házasságra lépéssel, a házasságkötéssel kezdődik — lényegében semmiféle hasonló látványos szokásrendszerrel nem tud felmutatni, noha a leghosszabb emberi életszakasz. A felnőttkor vége, az öregkor kezdete nem megszabott, nem lezárt a közelmúlt, s napjaink magyar népszokásaiban. Addig tart, ameddig valaki *munkaképes, valamennyi felnőtt munkát szellemileg és fizikailag kitűnően* el tud végezni.³ Amint erre már nem képes, csökkent munkaértékűnek, így öregnek számít.

-
- 1 Szendrey Zsigmond: A magyar népszokások osztályozása. Ethn. XLIV (1933). 21—30. — Ezt a szemléletet érvényesíti a MN-ban is: Szendrey Zsigmond—Szendrey Ákos: Szokások. MN¹ IV. 154—322. — Szendrey Zsigmond: Jeles napok. MN¹ IV. 323—341. Azóta a legutóbbi időig ezt a felosztást érvényesítik helyi monográfiáink. Csak példaként a legfrissebbekből: Lele József—Waldmann József: Hagományvilág. In: Tápé története és néprajza. Szerk.: Juhász Antal. Tápé, 1971. 573—628. Felosztásuk: Jeles napok, ünnepek; A családi élet hagyományai; Munkaalkalmakhoz fűződő szokások. — Kecel története és néprajza. Szerk.: Bárh János. Kecel, 1984. Benne Szacsvai Éva: Az esztendő ünnepei. 873—896. — Nagy Varga Vera: Az emberi élet fordulói. 897—940. — Solymosné Göldner Márta: A gazdasági élethez kötődő szokások. 941—950. — A magyar néprajz legújabb nagy összefoglalása hasonlóan tárgyalja ezt a kérdéskört: Ballassa Iván—Ortutay Gyula: Magyar néprajz. Budapest, 1979. 567—654. — „Népszokások — dramatikus hagyományok” címmel az emberi élet szokásai, ünnepei (Keresztelők, Gyermekjátékok; Lakodalom; Temetés) — A naptári év szokásai — Időponthoz nem kötött szokások — A munka szokásai. E rendszerben már számos új vonás van, de a kereteket mégis megtartja célszerűen.
- 2 Ujváry Zoltán: Az egyén szerepe a népszokásokban. Ethn. LXXVI (1965) 501—517.
- 3 Fél Edit: A nagycsalád és jogszokásai a Komárom megyei Martoson. Budapest, 1944. 18—19. — Szabó László: A paraszti munkaszervezet és társasmunkák a Zempléni hegyvidéken. NÉ. XLVII (1965). 133—158. 152.

A felnőtt- és öregkor között azonban nincsen átmeneti rítus a magyar népszokásokban. Az öreggé vált családfőt, családanyát nem váltják le, csupán erejének, képességeinek csökkenésével mindinkább kiszorítják a napi tevékenységből, szerepét, munkáját a hagyományos paraszti családon belül más veszi át.⁴ Hosszú, élesen el nem különíthető folyamat ez, amelyet rítusok, szokások nem öveznek, nem tesznek emlékezetessé. Mégis talán a Tiszazugban az ország más részeihez hasonlóan esetenként megfigyelhető valamilyen határozottabb jele a szokások területén az öregkorba lépésnek.⁵ A gazda összehívja családját, s a tulajdonát jelentő földet fiai között felosztja, átadja vagy a legidősebb gyermeknek vagy egyenlően mindnek a földet, de csak használatra. „Ritka esetben vetkőzött le az öregember”, azaz, adta át tulajdonjogilag is a földet fiainak. Akár teljes kivetkőzés esetén, akár pedig használatra átadáskor megállapodást kötött fiaival (gyakran közjegyző előtt), hogy mit tartoznak adni szüleiknek. Ha továbbra is együtt éltek, csak más irányította a gazdaságot, akkor halálig való eltartást, tisztes temetést kötöttek ki, ha felosztásra került a birtok, akkor úgynevezett *kommenciót* kapott a szülő, s mellette kikötötték a gondozást, *tisztes eltakarítást*. A tiszazugi gyakorlat megegyezett az országgal: általában a legfiatalabb gyermek vagy utóbb egyetlen leány vette magához a ház öröklése fejében az öregeket. Ahol sem nem akart a gazda *levetkőzni*, sem nem akarta a parancsolást, irányítást kezéből haláláig kiengedni, ott az öregkor egyik jele a *végrendelet megíratása* volt, rendszerint a szomszédok tanúskodásával.

A felnőttkor és öregkor ilyen elválasztása azonban nem általános jelenség, hiszen csak a birtokkal, tulajdonnal rendelkezőkre vonatkozik. A nincsteleneknél nem voltak hasonló jelei az átmenetnek. A falu társadalma azonban mégis számon tartotta, hogy egy addig aktív ember kiöregedett a munkából, a házhoz, a ház körüli napi tevékenységhez láncolódott egyértelműen. Abban az esetben ugyanis, ha a család együtt maradt, a fiatalok nem költöztek el a háztól, hanem az öregekkel együtt laktak, a falu népe egy idő után megkülönböztetéssel élt. Addig a házban lakókat az öreg után, a családfő után tartotta számon: *Bencsik János, Csete Lajos háza, Bencsik Jánosék, Csete Lajosék*. Az öreg házhoz kötődésével, munkából való kiszakadásával vagy használni kezdte az *öreg* jelzőt: az *öreg Bencsikék háza* vagy pedig fiáról nevezte el, s az öregek nevét többé csak az érdeklődő idegen idézte fel bennük: *Csete Imrénék*, az eddigi *Csete Lajosék helyett*. De örökölhette a vő is a nevet ily módon: az *öreg Bana veje, s nem Bana Sándorék*.

Mint említettük, ez azonban hosszú folyamat végén bekövetkezett váltás, s ezt a számon tartás szokásának megváltoztatásán kívül egyéb jelek nem határolják el a korábbi korszaktól. A változás lényege pedig a következő: az öreggé vált ember kiesik a munkából, a közéletből, megszakadnak közvetlen társadalmi kapcsolatai, szerepét, helyét, munkáját

4 U. a. Morvay Judit: Asszonyok a nagycsaládban. Budapest, 1956. 30—31; 82—84. — Benkő Éva: Nagycsalád a Medvesalján. In: Gömör Néprajza IV. Debrecen, 1986. 37—39.

5 Szabó László: Csépa község társadalma. In: Csépa. Egy alföldi palóc kirajzás története és néprajza. Szerk.: Barna Gábor. Eger—Szolnok, 1982. II. 261—262.

más veszi át. A fő és egyetemes motívum a munkából való kiesés. Ez változtatja meg a társadalom vele kapcsolatos eddigi álláspontját. Ez pedig önmagában mutatja, hogy a felnőttkor leglényege, kritériuma a teljes munka végzése. S itt kell visszatérnünk az elején felvetett kérdésre: vannak-e, s egyáltalán melyek a felnőttkor szokásai? Hiszen a felnőttkor egészét jóformán a munka teszi ki, szinte valamennyi cselekmény, szokás, szórakozás, rítus munkával kapcsolódik össze, ahhoz kötődik. A felnőttkornak olyan önálló szórakozási és játék alkalmai, mint a gyermekkornak és az ifjúkornak nincs. Ebben az értelemben tehát tisztán felnőttkorhoz köthető szokás nincsen is, átfedés vagy egyezés van az ünnepi vagy gazdasági élet szokásai és a felnőttkor szokásai között. Vagy valamennyi egyéb szempontú szokást felnőttnek minősítünk vagy pedig kijelentjük, hogy ennek az életkornak speciális szokásai nincsenek. A szakirodalomban két véglet áll példaként előttünk: SZENDREY ZSIGMOND és SZENDREY ÁKOS a Magyarország Néprajza „Szokások” fejezetében a házasság és temetés között, gyakorlatilag mint felnőttkorhoz kapcsolódó szokásokat tárgyalja a családi tűzhely, betegség, gyógyítás, közélet, gazdasági élet, törvényes élet, vallásos élet szokásait; JUNG KÁROLY viszont a gombosi népszokásokról szóló könyvében csupán az „emberi élet fordulói” emeli ki: születés és csecsemőkor; házasság és lakodalom; halál és temetés; a felnőttkor egyszerűen kimarad.⁶

Mi az alábbi megoldást választjuk: JUNG KÁROLYTÓL eltérően a felnőttkorhoz bizonyos szokásokat kapcsolunk, sőt az emberi élet említett fordulói — minthogy végül is felnőttek végzik e cselekményeket — tekintettel leszünk. Ám nem szélesíthetjük ki annyira a kört, mint a két SZENDREY tette, mert ez partalanná teheti vizsgálati területünket. Keressük azokat a szokásszerű megnyilvánulásokat, amelyek ehhez az életkorhoz köthetők, s ehhez segítségül hívjuk az emberi megatartást, egyes csoportok szokásszerűvé vált magatartási formáját, amely megnyilatkozik az egyes cselekményekben, s elválasztja egymástól a szokásszerű cselekedeteket és az ezzel szorosan érintkező egyéb cselekményeket (rítus, gyógyítás, babona stb.). E cikk keretei között inkább a felnőttkor szokásainak rendszerére szorítkozom, semmint az egyes szokások részletesebb bemutatására. Anyagomat a tiszazugi gyűjtéseimből idézem.

2. Elsőként vizsgáljuk meg, hogy a felnőttkor szokásai milyen jellegű alaptevékenységekhez kapcsolódnak, s ennek megfelelően milyen rendszert alkotnak?

A felnőttkor szokásainak zöme a munkához kötött, s e fő tevékenység kísérőjeként jelenik meg. Természetesen a munka lehet az egész szokást alapvetően meghatározó tevékenység a szokáson belül, s éppen ezért csak kevés teret hagy szokás jellegű elemeknek (pl.: cséplés); s lehet szinte ürügy bizonyos összejövetelekre, háttérbe is szorulhat, s ekkor a szokás rendje szabadabban bontakozhat ki (pl.: disznóvágás). Ilyen szempontból azonban magát a munkaszervezetet szoktuk osztályozni, s nem annyira a szokásokat. Jelen esetben más megoldást választunk.⁷ Ha a

6 Jung Károly: Az emberi élet fordulói. Gombosi népszokások. Szabadka, 1978.

— Salamon Anikó—Vasas Samu: Kalotaszegi ünnepek. Budapest, 1986.

7 Szabó László: A népi társasmunkák kutatása. Ethn. LXXVIII (1967) 219—237.

Tiszazug falvainak társadalmi rétegzettségéből indulunk ki, s rétegenként vizsgáljuk meg, hogy a munkához milyen szokások kapcsolódhatnak kísérő jelenségként, pontosabban megvonhatjuk a határokat.

A Tiszazug falvai alföldi viszonylatban közepesen differenciált társadalmú közösségeknek minősíthetők. A mezővárosi, illetve uradalmi állapot között foglal helyet az egész társadalom, s *gazda* — *kisgazda* — *munkás* — *cseléd* rétegekre oszlik. Ezek a rétegek azonban nem állnak életszínvonalukat tekintve nagyon távol egymástól, sőt éppenséggel az egyikből a másikba való átmenet meglehetősen gyakori. A mindenkori vagyoni helyzet azonban megszabja az egyén és család helyét a társadalomban, körülírja tevékenységi körét.⁸

A *gazda*-réteg minden közösségben személyesen is munkát végzett. Eppen ezért, a különböző társasmunkákon maga és családja, még ha cselédet is tartott, személyesen volt illő, hogy megjelenjék. Nem tehetette meg, hogy fiát vagy cselédjét küldi el építkezéshez, hordáshoz. Ilyenformán maga is részese volt a munka szokásainak; étkezésnek, áldomásivásnak, mulatásnak, éneklésnek, ha erre sor került. Elvárta azonban, hogy kellő tisztelettel vegyék körül, s ha magánál szegényebb helyre ment, ott vezető, irányító, tanácsadó szerepet is vállalt, sőt elvárta, hogy erre felkérjék. Amennyiben nem a fő helyre ültették — nála szegényebb helyen —, nem ő szedett először az ételből, nem őrá koccintottak a gazda után (esetleg előtt elsőként), akkor nem számíthattak máskori megjelenésére. Ha munkába hívták, általában fogattal, sőt, ha volt cselédje, cseléddel együtt ment, „megadta a módját”, s nem fogadott el igás jószágára táplálására takarmányt, hanem maga vitt szénát, abrakot, mert ez illet hozzá. Hívásra mindig készségesen indult, noha kicsit gondolkodott rajta: „Lássuk csak? Hát szerencséd van, éppen ráérek.”

Mivel a tiszazugi gazdák nem voltak vagyonosok, maguk is rászorultak a kölcsönmunkára, társasmunkára, akár saját, akár pedig náluk alacsonyabb társadalmi helyzetű emberekkel kooperálva. Innen a készségesség, a mindenhová elmenés. A társadalmi státust azonban mindenkor kifejezésre kellett juttatniok.

A *kisgazdák* munkaszervezetének legalapvetőbb formája a családi munkák mellett a társadalmi munkák voltak. Rá voltak utalva mások segítségére, akár kézi munkáknál, akár fogatos munkáknál. A közös, esetleg *cimborában* való szántás, hordás, közös kapálás, kaszálás, szőlőnyitás, -metszés, szüretelés, azért is fontos volt, mert az állandó, egész évi személyes munkavégzés csak a társasmunkák során lazulhatott fel, elégítette ki ez a réteg közösségi és szórakozási igényét. Rendszerint azonos vagyonú *kisgazdák*, szőlő-, föld- vagy házsomszédok voltak azok, akik egymással állandó munkakapcsolatot létesítettek, elsősorban a lokalitás, másodsorban a rokoni összetartozás elve alapján. Közöttük a munkák kölcsönös számontartása nem is volt szokás: alkalom-alkalomért elv uralkodott, illetve számon tartás egyáltalán nem volt. Az állandósult munkaszervezeti egység, egymást rendszeresen segítők előbb-utóbb *komasági viszonyt létesítettek*, sőt ezt szinte elvárták egymástól. Közöttük a legteljesebb egyetértés uralkodott. Mindig a munkát végeztető *kisgazda* vagy ha speciális tudású emberre volt szükség, akkor a specialista irányította a munkát, de még az utóbbi sem homályosíthatta el a házigazda szerepét. A maguk anyagi szintjén kötelezően kitettek magukért, étel-

lel, itallal. Általában tyúkot vágtak, bélest vagy fánkot sütöttek, szemben a gazdák ilyenkor megnyilvánuló nagyobb pazarlásával: birkapörkölt, rétes. A munkába hívást nemhogy nem utasították el, hanem éppenséggel várták. Sőt, megszabott rendje volt a komolyabb gazdasági értékű munkáknak, hiszen ez jelentette létfenntartásukat is.

A *munkás*, akinek gyakorlatilag nem volt földje, de saját házában lakott, napszámos, summás munkából élt, már csak bizonyos munkáknál hívott segítséget, akkor is rendszerint a saját társadalmi rétegeből, s csak szükség esetén (fogatos munkáknál) vett igénybe nálánál nagyobb vagyonú embertől segítséget. A munkásöntudat azonban sokszor nem engedte, hogy a fogatot segítségbe vagy kölcsönbe hívja: megfizette pénzen, ha csak lehetett. Neki — szemben a kiscgazdával — ilyenkor meg kellett mutatni, hogy *nem kóodus*, nem szorul másra. Maga formájúakkal szemben azonban magatartása őszinte volt, erőn felül nem reprezentált, csak akkor, ha mások is voltak jelen. E réteg körében házépítésnél, szállításnál, állatvásárlásnál volt jelentősége a segítségnek, különben szűk körre húzódtott vissza a társasmunka-alkalom. Megfigyelhető, hogy szokások munkáját éppen ezért alig-alig övezik. Ha aratónak állt el, akkor az uradalomban megkövetelte a neki járó béren kívül a gazda fizette áldomást, részt vett az aratóbálon, de feltétlenül nem „kóduskodott”, hogy meglegyen, a nem kellő ételt, italt pedig visszautasította. A gazdákkal, sőt uradalmi intézőkkel szemben határozott tartása volt, egyenrangú félként beszélt velük, „kitartotta magát, s nem a kalapját gyűrögette az úrféle előtt”.

A *cseléd* rétegen a Tiszazugban az uradalmak cselédeit kell értenünk. A gazdák cselédjei legényemberek voltak, így a felnőttkor szokásai nem is vonatkoztathatók rájuk. Az uradalmi cselédség általában elkülönült a falu népétől, nem is idevalók voltak zömükben. A munka számukra teher volt, mentes a szórakozásoktól, a szokásoktól. A munka rendjét a mindenkori intéző szabta meg, s az célszerűsége törekedett. Kijárt azonban évente egy *cselédből*, egy *aratóból*, aratás után áldomás, illetve a szüretkor a birkapaprikás és korlátlan italfogyasztás. Bizonyos téli munkák, főként pedig a nők tevékenysége mégis lehetővé tette, hogy közben szórakozzanak, tréfálkozzanak: zsákfoltozás, kultivátorozás, kötélcsinálás, illetve a béresek istállóbeli összejövetelei, munka utáni beszélgetései, kártyázásai. Megfigyelhető, hogy a jövevény, főként felvidéki cselédek magatartása eltért azokétól, akik valamelyik tiszazugi faluból álltak el cselédnek: amíg azok alázatos magatartást tanúsítottak, emezek még az intézőre, úrfira is kezet emeltek, ha a „becsületüket gyalázta meg” valamelyik, s vállalták a csendőri megtorlást, szolgálatuk elvesztését is.

3. A munkán kívül voltak a felnőttkornak szokásai, amelyek — ugyancsak megfelelő társadalmi megoszlásban — más alaptevékenységhez kapcsolódtak. Mint jelentőset, ki kell emelnünk a *társadalmi tevékenységhez* kötődő szokásokat. Értjük ezen azt, hogy bizonyos *gazda* és *kiscgazda*, s részben a *munkás* rétegeknek is illett a faluközösségen belül bizonyos szerepet vállalni. Igazi gazdának az adott tekintélyt, ha ő maga vagy családjának valamelyik közeli őse „bíróviselt” személy volt. Éppen ezért ambiciózusabb családok megtettek ezért mindent, anyagiakat, korteskedést sem sajnálva egy-egy bíróválasztáson. Ugyancsak illett a presbitérium tagjának vagy az egyháztanácsának tagjaként szerepelnie egy jó

gazdának, még akkor is, ha különösebben nem volt vallásos. Ugyanennek a gazdaöntudatnak a megnyilvánulása volt, hogy Csépan, Cibakházán, Szelevényen a katolikusok keresztet állítottak (Kanyó-kereszt, Czucz-kereszt), s ezt a család gondozta, körmenetek alkalmával maga díszítette. Mind a katolikus, mind a református községekben az egyház segítése, alapítványok tevése fontos gesztus volt: harangvétel, harangláb felállítása (Csépa, Öcsöd), s ilyenkor az alapítványtevő az ünnepség középpontjában állott, az ő igényei, kívánsága érvényesült, s hosszú időn át emlékezetessé tette mind a családtagot, mind az egész családot. E társadalmi szerephez tartozott a községi tanácsba való bekerülés, s a XX. században alapított testületekben való vezetőségi szerep kör betöltése (Tüzoltó Egylet, Gazdakör stb.). Ezekhez a tisztségekhez aztán bizonyos — éppen az ő gazdasági szintjüknek is megfelelő — mulatságok, alkalmankénti összejövetelek tartoztak: tűzoltóbál, vezetőségválasztás és az azt követő áldomás bál a Hegyközségben, Legeltetési Társulatban, Gazdakörben stb. A közéletben szereplő gazdaember elvárta, hogy temetések, körmenetek, lakodalmak alkalmával megfelelő szerepet kapjon: lobogót, fáklyát vigyen, supellátot hordozzon. Kitüntetésnek vette, de kereste is az alkalmat, hogy a pappal, tanítóval, jegyzővel nyilvánosan is beszélgethessen pl. vásárnap az istentiszteleten, vagy mise után. Sokat adott arra, hogy *bejáratos legyen a községházára, a paphoz.*

A *kisgazdák* szintén törekedtek bizonyos közéleti funkciók betöltésére: tanácstag, presbitérium, hegyközség, legeltetési társulatok stb. tisztségének betöltése az ő tekintélyüket is emelte. A kisgazda réteg azonban egészében véve nem törekedhetett erre, a munka igen lefoglalta. Társas igényét a munkán kívül ez a réteg — minthogy a XX. században is kevés kör, egylet működött ezen a vidéken igen szerény tevékenységgel, kis intenzitással — a munkához kapcsolódva bizonyos politizálással, községi ügyekkel való állásfoglalással fejezte ki. Ezek azonban nem aktív cselekedetek, hanem csak beszéd szintjén jelentkező vélemények voltak. Jeles helyei voltak ennek: a kovácsnál, a molnárnál, a darálósnál, a révész-nél, a suszternél s vasárnaponként a templom előtt való beszélgetések, asszonyoknál a szomszédolás, a temetőben való sírgondozás, boltban való várakozás, mint bizonyos „társadalmi szereplés”, véleménynyilvánítás alkalma.

A *munkások*nál már alig figyelhető meg ilyen igény. A társadalmi rangot náluk a megbízhatóság adta: „14 évig voltam az öreg Kanyó aratója”; „K. Varga Istvánnál arattam vagy 10 éven át, de csak úgy bánt velem, mint a fiával.” Ezen kívül a munkában való valamilyen speciális tudás: faskötés, nádazás, illetve vőfélykedés, bölléreskedés is nagy szerepet játszik a társadalmi rang emelésében, s ennek nyomán eléri azt a kívánt szintet a nincstelen ember is, hogy magát nélkülözhetetlenek, közösség hasznára valónak, s általánosan ismertnek tartja: „Kérdezze csak meg, ki az a Korponai Csépan. Én kötöttem először bociglikast. Azelőtt senkinek nem volt. Még 1940-ben. Istenem, azóta hányat csináltam, mindenki idejár.”

4. A munkában való helytállás, speciális tudás emelte a tekintélyt, társadalmi rangot adott, s egyben hatott az egyén viselkedésére, a család magatartására is. Ahhoz méltóan viselkedett, annak megfelelő alkalmakon vett részt. Lenézte a nemdolgozót az orvhalászt, az orvvadászt, a

kocsmázót, házát, portáját igyekezett feltűnő rendben tartani, s egyben élvezni az emberek bizalmát. Ha ennek az elismerésnek a révén megpályázott valamely állást a községnél, tisztséget vagyonához mérten valamely társulatnál, egyetnél, akkor elvárta, hogy meghívják e tisztségre, s el is nyerje. Igyekezett jelen lenni temetéseken, lakodalmakon, körmeneteken, ott funkciót vállalni, mint nyílt kifejeződését a megbecsülésnek. Ezt aztán büszkén emlegette is.

Ez a társadalmi szerep minden rétegnél nem egyéni: a család egész életére kihat. A családfő kifelé az egész családot képviseli, s ambíciója a családot emeli a közösség szemében. Gyermeküket úgy igyekszik nevelni, hogy beléplántsálja ezt az ambíciót, tartást, s elvárja, hogy iskolában, munkában hasonlóan élen járjon, s a legjobb gazda, kispap vagy munkás elvek szerint éljen. Ha családi eseményre kerül sor, akkor akár a keresztelőt, akár a lakodalmat, akár a temetést ennek megfelelően szervezi meg, rendezi meg: kifejezésre juttatva saját rétegének, s saját családjának státusát, legjobb hagyományait. A megfelelő szinten igyekezik kitenni magát: vendégek számát, részvevők számát, ellátását aszerint megszervezni, úgy választani a ruhákat, a halotti misét, a szemfedőt, hogy az mindenben fedje társadalmi helyzetét, munkájának értékét. De eszerint jár el dísznótorok, szüretok, névnapok alkalmával is.

5. A felnőttkorban vannak olyan alkalmak, szokások, amelyek függetlenek a munkától, közéleti vagy társadalmi szerepléstől, s pusztán szórakozásnak minősíthetők. Ezek bizonyos fokig újabb jelenségek, lehetőségek. Egyetlen hagyományos, nagyobb múltú alkalom van közöttük, a kocsmázás. A századfordulón is mindenütt megvolt az úgynevezett *nagyvendéglő*, amely a község kezelésében állt, a községtől árendálták időnként. A *gazda* ember csak a nagyvendéglőt tekintette méltónak rangjához, odament be, s ott hasonló társadalmi helyzetűekkel egy asztalnál ülve *fröccsöztek*. Nagyon sokat inni nem volt ildomos, s általában ki-ki magának rendelt a szükségletekhez mérten.

Ugyan e vendéglő mindenki előtt nyitva állott, de bent más oldalon elkülönülten ültek a *kispapok*, s ki-ki magának fizetve iszogatott. Ők azonban falurészüket kocsmájába is jártak, egyedileg is be-be tértek reggel egy féldecire, ilyenkor, ha ott találtak valakit, akkor fizettek neki baráti módon. A *munkás* embernek törzshelye elsősorban a saját falurészi kocsmája volt (ez lehetett nagyvendéglő is). Az együtt ülők körben fizettek: egy rundót egyik, másik rundót másik. Részegre nem itták magukat, azt megszólították volna, de ha már bement, meg kellett mutatnia, hogy valaki: „nem olyan esett kódus”, „van neki miből fizetni”. A Tiszazug községeiben néhol létrejött a XX. században a *gazdakör*, *iparoskör*, s ez bizonyos fokig törzshelye volt a megfelelő rétegnek, de általában nem konkurált a kocsmákkal. A kocsmák megmaradtak a bálók, napi összejövetelek, esti beszélgetések színhelyének.

A nők hagyományosan *szomszédolnak*. Napközben átugrottak egymáshoz, megbeszéltek a legfrissebb híreket, este a kerítésen át beszélgettek, boltba menet beszéltek egymáshoz, hívták a másikat. A nagyon szomszédolókat azonban megszólták, mint aki nem dolgozik rendesen. Nekik kocsmába menni nem illett, legfeljebb este kiültek egy kicsit a kapuba, de már a javakorabeliek, nem pedig a fiatalabbak. Ide csak

bál alkalmával mehettek: fiatal házások az első gyerekekig, ezután pedig majd felserdült lányuk kíséreként az egész családdal, farsangi, húsvéti bálra.

A *névnapok* ma a munkától független, szórakozás jellegű felnőttkori szokások egyik legáltalánosabb alkalmainak számítanak. Nagy múltra azonban nem tekintenek vissza. Általában a XX. század második évtizedében kezd általánosabbá lenni. A *gazdáknál* jelentkezett ez először, mégpedig úgy, hogy a pap, a tanító, a jegyző névnapköszöntéseinek mintájára szervezték meg. A papot, illető névnapján megköszönteni a reformátusoknál, s elsősorban a presbitérium tagjainak. Ez néhol kis vendégséggel volt egybekötve, s lassan átváltozott névestéllyé. Ma a Mihály-nap, József-nap, János-nap a legnagyobb esemény, de ennek szinte semmi köze nincsen a szentek névnapjához: szórakozási alkalom, lassan kialakuló köszöntési formulákkal, étrenddel, meghatározott körökben meghatározott nótákkal. A nők névnapjának megülése napjainkban is ritka még, bár Erzsébet-nap, Julianna-nap már kezd fogalomná lenni a fiataloknál. Korábban a *cselédek*nél szokás volt az intéző vagy az uraság megköszöntése. Cserkeszőllón kis dal is tartozott hozzá, névnapi köszöntő verssel. Ilyenkor a kiöltözött, cselédek nevében köszönteni menők pálinkát, apró süteményt kaptak, a cselédség egésze aznap húsvéteit, birkát vagy disznópörköltet kapott.

6. A felnőttkor szokásainak sorát SZENDREY ZSIGMOND—SZENDREY ÁKOS alapján további részekre tagolhatnánk. Itt most csak a legfontosabbakat emeltük ki: a munkához, a társadalmi élethez, s a szórakozáshoz fűződő szokásokat. Ezeknek is csak a magatartást formáló hatását, rétegenkénti változatait mutattuk be, de a szokások, érintett cselekmények felsorolására nem kerülhetett még sor.

Azzal azonban, hogy a munkához fűződő vagy ezen kívüli felnőttkori szokásokat együtt tárgyalva, s egyben az életkorhoz kötött szokások rendjébe illesztve áttekintettük, sikerült más aspektust adni ezeknek a külön tárgyalt szokásoknak. Innen nézve ezeket talán sikerül e szokások új vonásait is felfedezni az újabb vizsgálatok során.